

MILHJOBYRÅN

Repslagaregatan 7
544 34 Hjo
Mobil 072-895 1691
christer.haagman@milhjobyran.se

2021-05-12

Till länsstyrelsen för vidarebefordran till
Mark- och miljödomstolen i Vänersborg
Box 1070
462 28 Vänersborg
mmd.vanersborg@dom.se

Överklagan av Länsstyrelsens i Västra Götalands län beslut 2021-04-08, dnr 551- 56108-2020, att inte ompröva Försvarets materielverks tillstånd från den 18 november 2010, provplats Karlsborg, Karlsborgs kommun.

Som juridiskt ombud för Aktion Rädda Vättern och 64 enskilda sakägare yrkar undertecknad

att länsstyrelsens beslut att inte ompröva Försvarets materielverks tillstånd upphävs och ärendet återförvisas till länsstyrelsen för handläggning.

Den 8 april 2021 beslutade länsstyrelsens miljöprövningsdelegation följande:

1. Miljöprövningsdelegationen avvisar framställningarna om omprövning av tillståndet.
2. Miljöprövningsdelegationen beslutar att inte ompröva tillståndet på eget initiativ.

Grunderna för att ompröva Försvarets materielverks (FMV:s) tillstånd från den 18 nov 2010 finns i miljöbalkens 24 kapitel. Där framgår att det i första hand är tillståndsmyndighetens, i det här fallet länsstyrelsens, uppgift att ta initiativ till omprövning om behovet finns. Men även tillsynsmyndigheten, dvs. Försvarsinspektören för hälsa och miljö (FIHM) samt Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten får ansöka om omprövning. Varken FIHM, Naturvårdsverket eller Havs- och vattenmyndigheten har dock tagit något initiativ hittills.

Länsstyrelsen har meddelat att miljöprövningsdelegationens beslut, att inte ompröva tillståndet på eget initiativ, kan överklagas vilket härmed görs. Nu är det upp till Mark- och miljödomstolen i Vänersborg och regeringen att se till att respekten för miljölagstiftningen, inklusive gällande EU-direktiv, upprätthålls.

1. Bakgrund

Det har gått mer än tio år sedan länsstyrelsen fattade beslut om nytt tillstånd för FMV:s verksamhet invid, över och i Vättern.

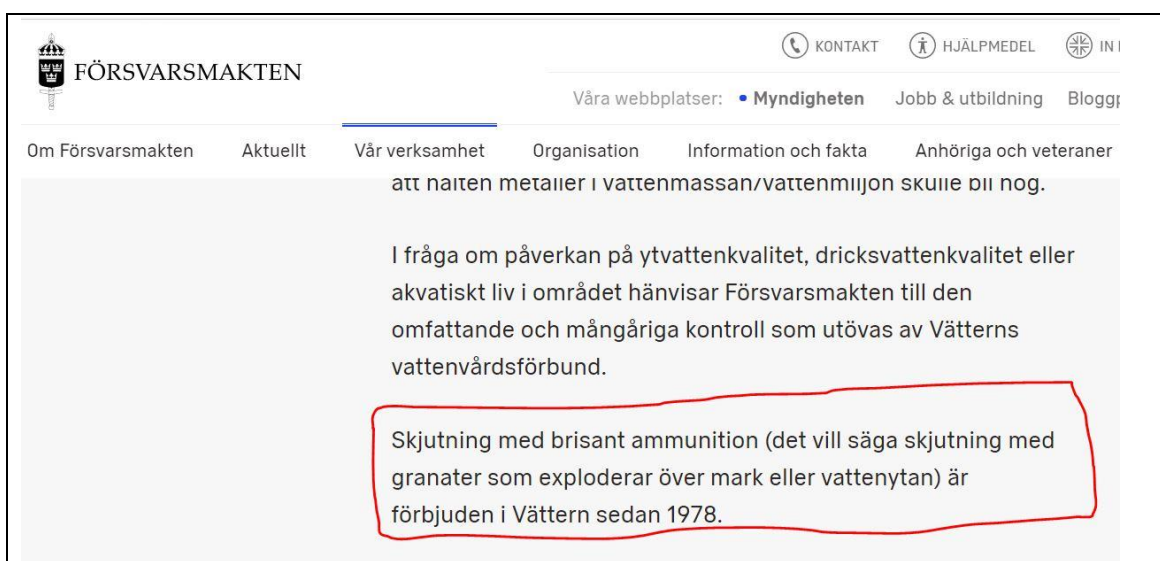
Redan 1978-09-28 beslutade regeringen om förbud mot användningen av brisant ammunition över Vättern. I det första miljötillståndet från 1997, enligt gamla miljöskyddslagen, infördes

dock ett undantagsvillkor för användning av brisant ammunition. Vid varje tillfälle krävdes emellertid ett godkännande från Fiskeriverket för att brisant ammunition skulle kunna utprovas.

1997 års villkor angående användning av brisant ammunition kopierades när verksamheten prövades enligt miljöbalken 2009–2010. Ett centralt villkor löd:

*Villkor 11: Skjutning mot följande områden får endast ske efter överenskommelse med Fiskeriverket eller motsvarande myndighet:
– hela Vättern då det gäller ammunition avsedd att brisera vid nedslag i vatten och vid sprängningar i vatten*

På Försvarsmaktens hemsida har det under mycket lång tid konstaterats att granater inte får sprängas över Vätterns vattenyta:

FÖRSVARSMAKTEN

Våra webbplatser: • Myndigheten Jobb & utbildning Blogg

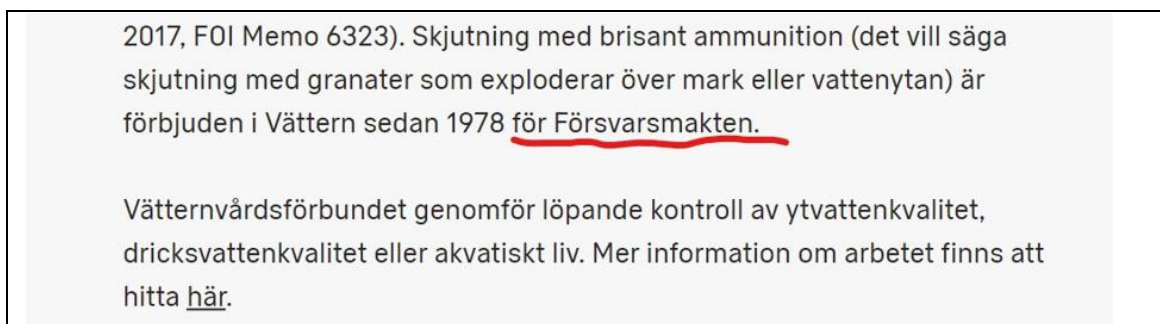
Om Försvarmakten Aktuellt Vår verksamhet Organisation Information och fakta Anhöriga och veteraner

att nästen metaller i vattenmassan/vattenmiljön skulle bli nog.

I fråga om påverkan på ytvattenkvalitet, dricksvattenkvalitet eller akvatiskt liv i området hänvisar Försvarmakten till den omfattande och mångåriga kontroll som utövas av Vätterns vattenvårdsförbund.

Skjutning med brisant ammunition (det vill säga skjutning med granater som exploderar över mark eller vattenytan) är förbjuden i Vättern sedan 1978.

Nyligen skedde en mindre korrigerig på hemsidan: ett tillägg att förbudet gäller Försvarmakten.

2017, FOI Memo 6323). Skjutning med brisant ammunition (det vill säga skjutning med granater som exploderar över mark eller vattenytan) är förbjuden i Vättern sedan 1978 för Försvarmakten.

Vätternvårdsförbundet genomför löpande kontroll av ytvattenkvalitet, dricksvattenkvalitet eller akvatiskt liv. Mer information om arbetet finns att hitta [här](#).

Ändringen är gjord efter det att Aktion Rädda Vättern ställt en fråga om brisant ammunition till Försvarmakten. Det framgår dock inte att Försvarmakten fortsätter att beställa tjänster av FMV som innebär att granater exploderar över Vätterns vattenyta.

FMV:s ansökningshandlingar från 2009-2010 redovisade tydligt att brisant ammunition endast ska användas i undantagsfall och att det i varje enskilt undantagsfall krävdes en överens-

kommelse med den myndighet som ska bevaka fiskeintresset. FMV lovade att *”brisader vid anslag i vatten kommer att undvikas”*. Följande kommentar från Länsstyrelsen redovisades i tillståndet:

”Det får bedömas som olyckligt att totalfreda ett område och samtidigt tillåta nedfall av material som kan påverka rödingens lekbottnar.” FMV uppmanades att *”undersöka möjligheterna att helt undvika nedfall som kan påverka lekbottnar i fredningsområdena.”* (Sid. 36 i tillståndet.)

Det framgick även av villkor 5 och 14 i tillståndet att FMV ska undvika att skjuta ut ammunition i Vättern:

Villkor 5: Skjutning ska ske mot projektilfång så långt detta är möjligt.

Villkor 14: Vid skjutning över vatten ska hylsor samlas upp i största möjliga utsträckning. Projektiler och granater som inte skjuts mot projektilfång ska bärgas så långt detta är möjligt.

I december 2015 började FMV provskjuta artilleripjäsen Archer och fortsatte sedan hela våren 2016. Stora spränggranater briserade i eller strax ovanför vattenytan söder om Röknenöarna, helt nära fiskeförbudsområdet Tängan. Inför varje tillfälle sökte FMV en överenskommelse med länsstyrelsens vattenavdelning, som tagit över uppgiften när Fiskeriverket omorganiserades.

Aktion Rädda Vättern överklagade samrådsbesluten. Inför planerad provskjutning vecka 44 2016 yttrade mark- och miljödomstolen att *”planerade provskjutningar under vecka 44 2016 ska förbjudas.”* Mark- och miljödomstolen konstaterade i yttrandet att *”Villkor 11 är således, som klagandena uppgett, ett undantagsvillkor.”* Se mål nr M 3832-16.

Domstolens yttrande ledde till att den planerade granatbeskjutningen just den veckan stoppades med ett inhibitionsbeslut från regeringen. Fortfarande har dock regeringen inte fattat något slutligt beslut i detta eller övriga provskjutningsärenden.

Troligtvis på grund av inhibitionsbeslutet pausade FMV granatsprängningarna fram till hösten 2017. Men den 11 oktober 2017 sprängdes återigen en omgång granater, mitt under rödingens och sikens lekperiod, dock utan att först samråda med länsstyrelsen. Provskjutningen skedde framför TV4:s kameror och med detta som underlag polisanmälde Aktion Rädda Vättern FMV.

Fig.1 Klipp ur [TV4:s reportage](#).

FMV hävdade nu att det handlade om **luftbrisader** som inte var reglerade i tillståndet och som därför inte behövde något godkännande av fiskeriintresset. FMV hävdade också att det **riskområde** som redovisades på hemsidan, och som sträckte sig in i otillåten fredad zon, inte i sin helhet innebar risk för nedslag av granater.

Åklagaren, som utredde det misstänkta miljöbrottet, presenterade 2018 en utförlig promemoria. Åklagarens slutsats var att FMV:s miljötillstånd var så oprecist skrivet att det inte höll för juridisk prövning.¹ Oklarheten i tillståndet gällde, enligt åklagaren, bland annat bristen på definition av begreppen **riskområde**, **skjut- och målområde**, **nedslag** i vatten och **luftbrisd**.

Till och med Vätternvårdsförbundet, där FMV är betalande medlem, har kritiserat tillståndets villkor 11: *”Nuvarande innehåll i villkor 11 kan inte anses uppfylla nödvändiga aspekter (till exempel buller från brisadplats) varför handläggning troligen försvåras,”* (remissvar till länsstyrelsen 2016-01-19 i samband med samråd om granatbeskjutning).

Under åklagarens utredningstid pausades åter granatsprängningarna, men år 2019 återupptogs beskjutningen av norra Vättern med full intensitet. Några skriftliga samråd som skulle kunna gå att överklaga hölls inte. Däremot förekom muntliga samråd via telefon² varav en del inte ens diariefördes av länsstyrelsen.

FMV hävdade att flertalet provskjutningar nu skedde med luftbrisd och därmed inte behövde några samråd. Både FIHM och FMV ansåg att den enda begränsningen för användandet av brisant ammunition var den totala mängden som hamnade i vattnet per år, dvs. ca 15 ton stål. Enligt miljörapporten för 2020 hamnade drygt 7 ton ammunitionsskrot från FMV i sjön det året.

Under 2021 har granatsprängningar hittills utförts i Vättern den 16 mars och 13 april. Då BAE Systems Bofors hoppas på ökad försäljning till både Sverige och USA av artilleripjäsen Archer kan behovet av provskjutningar eventuellt öka.³ Det finns dock alternativa provplatser: till exempel Älvdalens skjutfält, Ravlunda skjutfält, Villingsbergs skjutfält, Bofors skjutfält.

Saab Bofors Test Center AB har just påbörjat en miljöprövning där företaget vill fördubbla sitt tillstånd att provskjuta med grovkaliber. I dagsläget tvingas bolaget utnyttja Karlsborgs och Älvdalens skjutfält enligt samrådshandlingarna.⁴

2. Motiv för omprövning

Förutsättningarna för återkallelse finns i 24 kap. miljöbalken. Nedan listas tillämpliga lagutrymmen med motiv för omprövning.

2.1 Sprängningar sker inte längre undantagsvis utan regelbundet och ofta

¹ [Promemoria och Beslut i AM-134602-17.](#)

² [Länsstyrelsens tjänsteanteckning 2020-04-21.](#)

³ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/orebro/utokade-forsvaret-ger-nya-order-till-bofors>

⁴ Sid 5 https://www.testcenter.se/files/2021/04/Underlag-Samradsmote-provning_2021-03-04.pdf

*24 kap. 3 § miljöbalken Tillståndsmyndigheten får helt eller delvis återkalla tillstånd, dispens eller godkännande som meddelats enligt balken, eller enligt föreskrifter med stöd av balken, och förbjuda fortsatt verksamhet
punkt 2. när tillståndet, dispensen, godkännandet eller villkor som gäller för verksamheten eller åtgärden inte har följts och avvikelsen inte är av ringa betydelse,*

Den kraftiga utökningen av testning med brisant ammunition strider mot intensionen i tillståndet och mot villkor 1, 5, 11 och 14. Det är en kraftig avvikelse när undantagsfall blivit regel. Mark- och miljödomstolen konstaterade redan 2016 att **"undantag i enlighet med villkor 11 förekommit regelmässigt och i en utsträckning som inte överensstämmer med lämnat tillstånd."** (Mål nr M 3832-16, sid. 7.)

2.2 Kraftigt ökade bullerstörningar

*24 kap. 3 § miljöbalken punkt 3
om det till följd av verksamheten eller åtgärden har uppkommit någon olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten eller åtgärden tilläts,*

När tillståndet gavs fanns ingen information om att ett stort antal artilleripjäser skulle utprovas i norra Vättern. Bullerstörningar som sprids milsvida omkring, från Visingsö i söder till Godegård i nordost, har blivit betydligt mer omfattande än vad som förutsågs med FMV:s formuleringar om att brisader skulle undvikas. Boende framför allt längs östra stranden klagar både på ljudnivåer och vibrationer. Många rapporterar om husdjur som lider av de kraftiga granatexplosionerna. Inte minst bevisas detta av att länsstyrelsen nu måste skicka ut sitt beslut till 298 klagande personer.

2.3 Natura 2000-reglerna och artskyddsförordningen nonchalerades

*24 kap. 3 § miljöbalken punkt 7
om det behövs för att uppfylla Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet,*

Länsstyrelsen i Västra Götaland beslutade redan den 11 december 2008 att FMV:s planerade verksamhet kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Länsstyrelserna i Östergötland och Örebro höll med. (Sid. 7 i tillståndet.) Ändå skrev länsstyrelsen i tillståndet att det *"...inte innebär att verksamheten har någon betydande påverkan på Natura 2000-området."*

Det finns inget underlag för detta påstående. Länsstyrelsen hänvisar inte heller till några dokument som styrker påståendet. Det är bara en *"bedömning"*. Lagutrymmet 7 kap. 28 a § miljöbalken nämns överhuvudtaget inte någonstans i redogörelsen för tillståndet. Det finns inget Natura 2000-tillstånd. Artskyddsförordningen tycks vara ett helt okänt dokument.

Det gamla miljötillståndet från 1997 ägdes av Fortifikationsverket och omfattade både FMV:s nuvarande verksamhet och flygvapnets övningsskjutningar utanför Enebågens badplats, flygskjutmålet Hammaren. När FMV ansökte om nytt tillstånd knoppades flygskjutmålet Hammaren av. Här fanns tillstånd att under max 20 dagar skjuta 1 000 skott i sjön. Nu ansöker i stället Försvarmakten om ett separat tillstånd att under 50 dagar få skjuta 44 000 finkalibriga och 25 000 grovkalibriga skott per år, plus 150 raketer årligen.

Redan här skedde det första avsteget från lagstiftningen. Enligt 7 kap. 28 b § ska verksamheten bedömas tillsammans med andra pågående eller planerade verksamheter. Men prövningen av

FMV:s tillstånd 2010 skedde helt isolerat från flygskjutmålet Hammaren, trots att det alltså tidigare var en del av det gamla gemensamma tillståndet. Dessutom skedde prövningen helt isolerat från de övriga pågående verksamheterna, till exempel från de militära landbaserade skjutfälten Nytorp och Kråk, norr och söder om FMV:s provplats, där beskjutning av Vättern pågår kontinuerligt. Även den parallella ansökan om att femdubbla flygrörelserna på Karlsborgs militära flygplats, strax söder om FMV:s provplats, nonchalerades fullständigt. Detta trots att flygplatsen även används av FMV i samband med vissa verksamheter.

Notera att i tillståndsprövningen av flygskjutmålet Hammaren tvingas länsstyrelsen att tillämpa miljöbalkens 7 kapitel på ett mer aktivt sätt. Det överklagade länsstyrelsebeslutet gällande flygskjutmålet Hammaren har redan i tillståndets tredje stycke ett uttryckligt tillstånd med hänvisning till Natura 2000-reglerna. Även detta länsstyrelsebeslut saknar visserligen tillräckligt underlag, samt brister i lagkravet på att andra pågående eller planerade verksamheter ska räknas med i bedömningen, till exempel FMV:s verksamhet. Ärendet ligger nu hos regeringen för avgörande tillsammans med ansökan om att dränera Karlsborgs PFAS-förorenade flygplats samtidigt som verksamheten ska femdubblas.

Eftersom länsstyrelsen 2016 kom fram till att ett tillstånd enligt 7 kap. 28 a § krävdes för ett skjutmål med icke-brisant ammunition i ett avgränsat område under max 50 dagar utanför Enebågens badplats, söder om Karlsborg, borde det stå klart att samma typ av tillstånd absolut måste prövas för FMV:s verksamheter som innefattar:

- 220 skjutdagar på provplatsen i Karlsborg och 46 skjutdagar på Röknehuvud, (jmf. flygskjutmålet Hammarens 50 skjutdagar),
- 15 ton sprängämne per år på Svanvik 1:403 och 5 ton på Röknehuvud,
- 290 flygpass per år,
- sommaruppehåll endast från 1 juli till 15 augusti, (jmf. flygskjutmålet Hammaren där mark- och miljödomstolen anser att det behövs ett sommaruppehåll från 1 april till 15 september),
- högst 20 undervattenssprängningar i Axstålsviken med högst 1 kg laddningsvikt per sprängning,
- skjutning från båt med tung kulspruta,
- metallutsläpp till mark: 2 300 kg järn- och stållegeringar, 300 kg koppar, 24 kg zink, 54 kg bly, 5 kg antimon, 360 kg aluminium,
- metallutsläpp till vatten: 15 400 kg järn- och stållegeringar, 250 kg koppar, 25 kg zink, 25 kg bly, 3 kg antimon, 110 kg aluminium,

inklusive hundratals spränggranater helt nära fiskeförbudsområden i norra Vättern.

2.4 Direkt hot mot arter som ska skyddas

I Vätternvårdsförbundets bevarandeplan 2018 för Vättern nämns bland annat att silvertärnan ska skyddas. Bevarandetillståndet bedöms som otillfredsställande och trenden går mot försämring.

Granatbeskjutningen sker i exakt samma område som silvertärnan häckar. Beskjutning skedde till exempel den 13 april 2021 då silvertärnan troligen just anlant från Antarktis och påbörjat sin häckning.

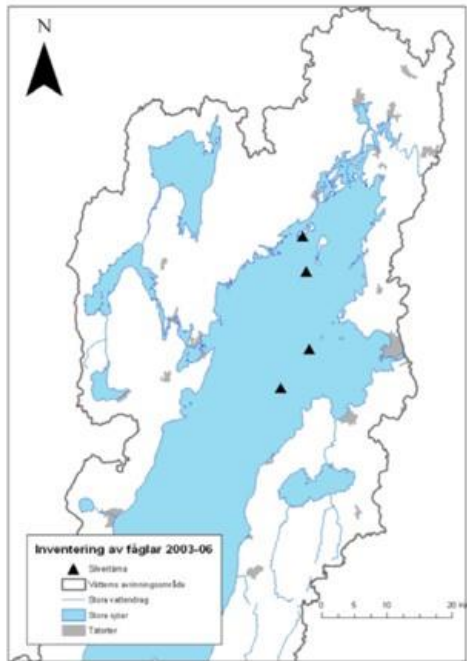

Fig. 2 Inventering av silvertärna

Fig. 3 Riskområden vid beskjutning av Vättern.

När det gäller fiskarter som enligt bevarandeplanen ska skyddas, nissöga och stensimpa, är kunskapsunderlaget mycket dåligt vad gäller förekomst och utbredning. Vad gäller den typiska arten röding är kunskapen betydligt bättre. Rödingens lekplatser, enligt Vätternvårdsförbundets rapport 122, finns i samma område som FMV beskjuter med granater.

Fig.2 Rödingens lekplatser, Vätternvårdsförbundet

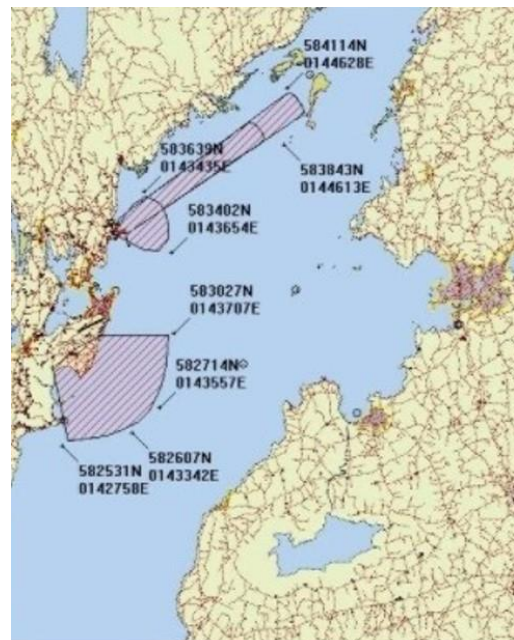

Fig.3 Riskområden vid beskjutning av Vättern.

Det finns inte några som helst tvivel om att FMV:s verksamhet borde ha prövats mot livsmiljödirektivet och fågeldirektivet 2010. Att inte nu besluta om omprövning av det tio år gamla beslutet innebär fortsatta överträdelser mot Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet. Nu, med kunskap om Högsta domstolens beslut i "Bungemålet" 2013 och EU-domstolens beslut i "Härrydamålet" 2021, framstår länsstyrelsens fortsatta vägran att ompröva FMV:s tillstånd som rent lagtrots.

HD T 3158-12, "Bungedomen".

"Den nationella myndigheten har att ta hänsyn till de kumulativa effekter som olika planer och projekt kan få för målsättningen att bevara Natura 2000-området och ska försäkra sig om att det inte uppstår någon långvarig skadlig inverkan på området."

"Det ska vara möjligt att skingra varje rimligt vetenskapligt tvivel i fråga om de planerade arbetenas påverkan på området."

"Tillståndsprövningen ska sålunda omfatta alla de effekter som den sökta verksamheten kan få på Natura 2000-området. Detta måste i sin tur anses innebära att en samlad bedömning ska göras i något skede av prövningen, och att denna bedömning ska vara fullständig, exakt och slutlig."

EU-domstolen, "Härrydamålet"

"52. Domstolen har som avsiktlig störning, i den mening som avses i artikel 12.1 b i livsmiljödirektivet, kvalificerat sådant handlande som att köra moped på en strand på vilken den skyddade havssköldpaddan har byggt bon, trots varningar om förekomsten av sådana bon, eller att låta trampbåtar och småbåtar förekomma inom sådana stränders havsområde. Domstolen har således funnit att en medlemsstat underlåter att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 12.1 b i detta direktiv om den inte har vidtagit alla nödvändiga konkreta åtgärder för att förhindra att den berörda djurarten avsiktligt störs under parningsperioden (se, för ett liknande resonemang, dom av den 18 maj 2006, kommissionen/Spanien, C-221/04, EU:C:2006:329, punkt 70 och där angiven rättspraxis)."

"78. Mot bakgrund av det anförda ska fråga 2 besvaras enligt följande. Artikel 12.1 a–c i livsmiljödirektivet ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell praxis enligt vilken förbuden i denna bestämmelse, för det fall mänsklig verksamhet såsom skogsbruksåtgärder eller markexploatering uppenbart har ett annat syfte än att döda eller störa djurarter, endast är tillämpliga om det finns en risk för att berörda arters bevarandestatus påverkas negativt. Artikel 12.1 a–c i livsmiljödirektivet ska vidare tolkas så, att skyddet enligt denna bestämmelse inte upphör att gälla för arter som har uppnått gynnsam bevarandestatus."

"81 För att besvara denna fråga erinrar domstolen inledningsvis om att enligt artikel 12.1 d i livsmiljödirektivet avser det strikta skydd som föreskrivs i denna bestämmelse ett förbud mot att "skada eller förstöra parningsplatser eller rastplatser".

82 Domstolen har med detta strikta skyddssystem som måttstock redan funnit att de handlingar som avses i dessa bestämmelser innefattar inte enbart avsiktliga handlingar, utan även icke-avsiktliga handlingar. I motsats till vad som gäller för de handlingar som avses i artikel 12.1 a–c i livsmiljödirektivet, har unionslagstiftaren valt att inte inskränka förbudet i artikel 12.1 d i direktivet till avsiktliga handlingar. Unionslagstiftaren har

därigenom visat sin vilja att ge parningsplatser och rastplatser ett förstärkt skydd mot handlingar som förstör eller försämrar dem (dom av den 2 juli 2020, Magistrat der Stadt Wien (Europeisk hamster), C-477/19, EU:C:2020:517, punkt 27 och där angiven rättspraxis).”

Svenska myndigheter ska inte längre kunna nonchalera lagfästa krav på respekt för biologisk mångfald och skydd för hotade arter. Artskyddsförordningen är helt frånvarande under prövningen av FMV:s tillstånd från 2010 och nämns överhuvudtaget inte i samband med lokaliseringsprövningen. Inget i vare sig svensk eller europeisk lagstiftning friskriver militära försvarsverksamheter från att ta hänsyn till de livsmiljöer och arter som listas i Vätterns bevarandeplan eller övriga rödlistade arter som exempelvis barbastell och sjösyrsa.

2.5 Tillståndet har tillämpats i över tio år

24 kap. 5 § miljöbalken I fråga om miljöfarlig verksamhet eller vattenverksamhet får tillståndsmyndigheten ompröva tillstånd när det gäller en bestämmelse om tillåten produktionsmängd eller annan liknande bestämmelse om verksamhetens omfattning, samt ändra eller upphäva villkor eller andra bestämmelser eller meddela nya sådana punkt 1. när, från det tillståndsbeslutet fick laga kraft, det förflutit tio år eller den kortare tid som, på grund av vad som följer av Sveriges medlemskap i Europeiska unionen, föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer,

Länsstyrelsens tillståndsbeslut är daterat den 18 november 2010, dvs. för drygt tio år sedan. Tillståndet borde ha överklagats av både miljöorganisationer, kommuner och enskilda personer – bland annat av ovan beskrivna skäl. Så skedde tyvärr inte. Däremot överklagade FMV själv beslutet men tog senare tillbaka sin överklagan. Därmed vann tillståndet inte laga kraft förrän regeringskansliet avskrev ärendet den 17 januari 2013.

Länsstyrelsen beslutade dock om verkställighetsförordnande. Det vill säga tillståndet fick tas i anspråk direkt, trots att beslutet inte vunnit laga kraft. I praktiken fortsatte verksamheten, vad gäller de här diskuterade villkoren, precis som förut då bestämmelserna fanns redan i det gamla tillståndet från 1997, enligt miljöskyddslagen. Därmed uppfylls kravet att verksamheten med stöd av tillståndet pågått i mer än tio år.

I punkt 2.3 och 2.4 ovan har utförligt beskrivits att följsamhet till EU:s miljölagstiftning kräver omprövning av FMV:s tillstånd.

2.6 Uppgifter av betydelse för bedömning av miljöpåverkan lämnades inte i samband med miljöprövningen och villkor har omtolkats på ett sätt som strider mot tillståndets intentioner och skadar de värden som livsmiljödirektivet och fågeldirektivet ska värna

24 kap. 5 § miljöbalken punkt 3 om den som har sökt tillståndet har vilselett tillståndsmyndigheten genom att lämna oriktiga uppgifter eller låta bli att lämna uppgifter av betydelse för tillståndet eller villkoren, och punkt 4 när tillståndet eller villkor som gäller för verksamheten inte har följts

FMV beskrev inte, varken i samråd eller i ansökningshandlingarna, att de känsliga områdena med lekplatser för fisk och häckningslokaler för fåglar i norra Vättern regelbundet skulle beskötas med hundratals stora spränggranater. Sprängningar sker både under höstens lekperiod för röding, sik och öring och under vårens lekperioder för harr, nissöga och stensimpa samt under häckningsperioder för de fågelarter som Sverige lovat att skydda: fisktärna, silvertärna, vitkindad gås, fiskgjuse, storlom och drillsnäppa.

När mark- och miljödomstolen 2016 yttrat att provskjutningarna bör förbjudas och regeringen följde upp med ett inhibitionsbeslut, börjar FMV att omtolka tillståndets villkor genom att göra nya definitioner.

I **riskområden**, som sträcker sig in i fredade områden som överhuvudtaget inte får beskötas varken av brisant ammunition eller annan ammunition under vissa tider på året, finns det nu plötsligt ingen risk att granaterna ska hamna. Granaterna ska nu explodera i **mål- eller skjutområden**, som inte redovisas, men som är mindre än **riskområdena**.

Varken FMV eller länsstyrelsen levererar någon definition av riskområde. På sidan 50 i Fiskeriverkets rapport 1977 finns dock en tydlig definition:

Med **riskområde** menas en zon med tillhörande luftrum där skador kan förorsakas av skjutning eller annat bruk av strids- eller sprängmedel. Riskområdena över vatten är utformade med hänsyn till projektilernas spridning i sida eller längd, skaderisken vid spridning av splinter, studsar i vattnet och riktfel.

FMV:s påståenden att ingen ammunition, inget splinter och inga felskjutningar riskerar att hamna i riskområdets utkanter är orimligt. Då kunde i stället riskområdet göras mindre men så sker inte eftersom FMV inte vill ta den risken.

Observera att 2015 godtar länsstyrelsen att FMV skjuter rakt in i fiskeförbudsområde. Efter Aktion Rädda Vätterns klagomål flyttas målområdet/riskområdet fortsättningsvis något västerut.

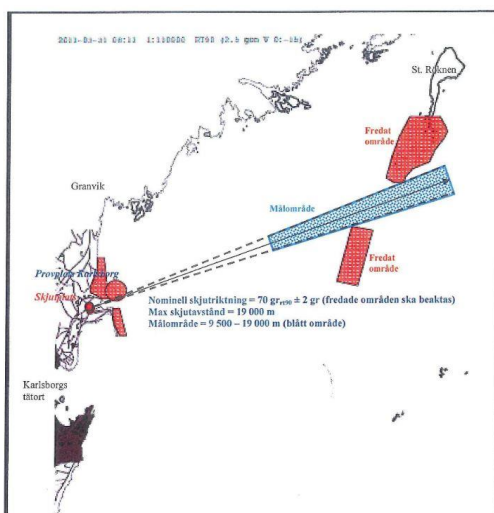

Fig.4 Målområde 2015.

onsdag den 11 oktober

Följande riskområden är planerade: Riskområde 1 FMV Provplats, kl 08:00-16:00. Riskområde 7 Hammaren, kl 08:00-16:00.

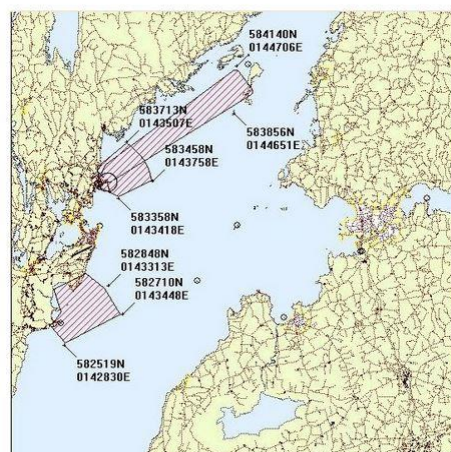

Fig.5 Riskområde 2017.

2017 omvandlar FMV begreppet **brisad med nedslag** i vatten till **luftbrisad**. Om FMV:s samrådsansökningar från 2015 och 2016 granskas står det klart att det handlar om medveten begreppsförändring för att möjliggöra fortsatt granatbeskjutning, trots mark- och miljödomstolens ställningstagande för förbud. I samrådshandlingarna talas entydigt om målområde = riskområde och att det handlar om "briserande granater mot vatten", inte nödvändigtvis **på** vattenytan. Det framgår också att det i detonationsområdet kan förekomma död fisk.

Sprängkraften i dessa 35-40 kilos granater motsvarar 68 dynamitgubbar och tryckvågen är till stor del riktad nedåt mot vattenytan. Det handlar om veritabla splitterbomber. Hur högt över vattenytan måste explosionen ske för att inte vara ett "nedslag"? I vissa typer av spränggranater, som till exempel Excalibur M982, är sprängverkan tydligt riktad nedåt. Även om explosionen sker ovanför vattenytan är påverkan mycket kraftig på allt vattenlevande, inte minst på rom och yngel. Varken nu eller senare har tillståndsmyndigheten eller tillsynsmyndigheten ens efterfrågat miljökonsekvenser av granatbeskjutningen.

Länsstyrelsen förvirrar begreppsapparaten ytterligare i sitt beslut 2021-04-08 när orden "**vattenbrisant**" och "**luftbrisant**" ammunition införs. Dock utan att definiera hur högt över vattenytan som ett nedslag mot vattnet måste vara för att kallas luftbrisant. Hundra meter? Tio meter? En meter? En centimeter?

Fiskeriverket konstaterar 2010: "*För den pelagiska stimfisken siklöja, som löper direkt risk vid **brisad över fritt vatten**, bör eventuella iakttagelser av påverkad fisk dokumenteras.*" (Sid. 26 i tillståndet.)

Denna begreppsförvirring fick åklagaren att göra bedömningen att FMV:s tillstånd med dess oklara villkor inte gav möjlighet till juridisk prövning. Av samma skäl blir effektiv tillsyn omöjlig, om det nu hade funnits en självständig och ambitiös tillsynsmyndighet. Generalläkaren/FIHM har under de gångna åren ofta inte ens varit informerad om granatbeskjutningen, utan fått information från Aktion Rädda Vätern om händelserna.

I och med att luftbrisader är oreglerade i tillståndet är det nu bara den totala utskjutna mängden metaller som begränsar omfattningen av granatbeskjutningen.

Utsläpp till vatten per år (kg)			
Ämne	Nollalternativ	Nuläge	Sökt verksamhet
Järn- och stållegeringar	61 200	1 260	15 400
Koppar	560	27	250
Zink	150	18	25
Bly		2	25
Antimon			3
Aluminium m legeringar	100	5	110

Det kan innebära mer än 350 granater per år, med sammanlagt närmare tre tusen kilo sprängämnen, får sprängas i sjön årligen. FMV har inte lämnat några upplysningar om sprängämnets eventuella innehåll av exempelvis blyazid och kvicksilver. Det finns inga beskrivningar av vad allt granatsplitter åstadkommer på Väterns botten.

Fiskeriverket skrev i sitt remissyttrande att det var *”viktigt att för varje prov genom detaljkunskap undvika för fisket känsliga platser och tidsperioder”*. Med införandet av luftbrisader och hemliga nedslagsområden styr FMV nu granatbeskjutningen av norra Vättern utan vare sig insyn eller tillsyn.

2.7 Brist på samlad redovisning och bedömning

En avgörande brist i ansökningshandlingarna är att verksamheten framställs som helt isolerad från övrig militär verksamhet i, invid och över sjön. Att sådana uppgifter saknas beror naturligtvis även på att länsstyrelsen inte krävde kompletteringar. Det kan vara ett skäl till att länsstyrelsen även nu har svårt att fatta beslut om omprövning.

Trots att 2010 års provning innebar att Fortifikationsverkets gamla tillstånd från 1997 delades upp i dels FMV:s provningsverksamhet, dels Försvarmaktens övningar vid flygskjutmålet Hammaren, togs ingen hänsyn till kumulativ påverkan. Länsstyrelsen fortsatte att behandla flygskjutmålet separat, med krav på utökning till 69 000 skott/år plus 150 raketer årligen som ska avlossas från 2 150 flygvarv över Vättern.

På samma sätt hanterade länsstyrelsen ärendet om femdubbling av flygverksamheten på Karlsborgs PFAS-förorenade flygplats isolerat för sig, en flygplats som delvis utnyttjas även av FMV.

Hanteringens strider mot en korrekt tillämpning av Natura 2000 och mot miljöbalkens intentioner. Det är inte tillåtet att dela upp verksamheter och pröva dem var och en för sig, utan att ta hänsyn till kumulativa effekter. Omprövning av FMV:s tillstånd kan nu råda bot på dessa misstag eftersom både flygskjutmålet Hammaren och tillståndet för Karlsborgs flygplats ligger på regeringens bord. Det skulle nu kunna bli möjligt att ta det helhetsgrepp lagen kräver.

3. Slutord

FMV:s tillstånd har nu tillämpats i över tio år. Det har tillkommit i strid mot EU-lagstiftningen, i strid mot 2 kap. 6 § miljöbalken och artskyddsförordningen samt i strid mot miljöbalkens 7 kap. 28 a §. Tillståndet innehåller villkor som är så otydliga att de inte kan användas i juridisk prövning eller vid tillsyn. FMV bryter kontinuerligt och systematiskt mot villkoret att brisant ammunition endast ska användas i undantagsfall.

Genom att påbörja en omprövning av FMV:s tillstånd finns möjlighet att ta ett gemensamt grepp om alla de försvarsanknutna ärenden som kraftigt påverkar Vättern och dess ekosystem. Det gäller förutom FMV:s verksamhet följande ärenden som ligger överklagade på regeringens bord: flygskjutmålet Hammaren, femdubbling av flygrörelserna på Karlsborgs flygplats samt dränering av det PFAS-förorenade flygfältet utan att sanering är genomförd. Det är endast genom ett samlat grepp som miljöbalkens och EU-rättens krav kan tillgodoses.

Myndigheterna har nu även möjlighet att tillämpa den prejudicerande dom som EU-domstolen förkunnade den 4 mars 2021 i det så kallade Härrydamålet. Sverige kan börja leva upp till de förpliktelser som följer av vårt EU-medlemskap.

Christer Haagman
MILHJOBYRÅN